

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις 8 Π.Σ., 3 Π.Σ.Εξ., 2 Π.Σ.Εισ.»

Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

ΜΕΙΖΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

www.epimorfosi.edu.gr

ΕΝΤΥΠΟ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

(Σχέδια Μαθήματος, Εκπαιδευτικά Σενάρια)

Η παρούσα πρόταση υποβάλλεται σύμφωνα με την υπ. αριθμ. 3614/08-09-2010 Πρόσκληση και υπό τους όρους που αναφέρονται εκεί.

1) ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

1.1 Τίτλος Διδακτικής Πρακτικής

«Η τέχνη μέσα από την Ιστορία. Βυζαντινές τοιχογραφίες in situ».

1.2 Δημιουργός/-οι

Όνοματεπώνυμο: Αικατερίνη Δαμιανάκη .....

Πατρώνυμο: Γεώργιος.....

Ιδιότητα: Εκπαιδευτικός Σχολικός Σύμβουλος Στέλεχος Διοίκησης

Στοιχεία Οργανικής Θέσης: Γυμνάσιο Ασημίου .....

Ταχυδρομική Διεύθυνση: Ασήμι, Μονοφατσίου, Δήμος Κόφινα,
Νομός Ηρακλείου .....

E-mail: mail@gym-asimiou.ira.sch.gr .....

Δικτυακός τόπος / blog: .....

Η συγκεκριμένη Διδακτική Πρακτική έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο κάποιου εκπαιδευτικού προγράμματος;

ΝΑΙ ΟΧΙ Χ

Αν ναι, να αναφέρετε την ονομασία του: .....

Ιστοσελίδα / blog: .....

1.3 Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές

Γνωστικό/-ά αντικείμενο/-α της Διδακτικής Πρακτικής: Ιστορία Β΄ Γυμνασίου (Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία)

Ιδιαίτερη Περιοχή του γνωστικού αντικειμένου

Πολιτισμός Βυζαντίου. Εικαστικές τέχνες (σελ. 80-84 του σχολικού βιβλίου). Βυζαντινές τοιχογραφίες (σελ. 81-82 του σχολικού βιβλίου) .....

Συμβατότητα με το ΑΠΣ & το ΔΕΠΠΣ.

ΑΠΣ: Να κατανοήσουν το χαρακτήρα του Βυζαντινού Πολιτισμού. Διαθεματικές έννοιες: Χώρος – χρόνος, αιτιότητα, πολιτισμική εξέλιξη, κοινωνική οργάνωση, αλληλεπίδραση, παράδοση, τέχνη.

ΔΕΠΠΣ: Στόχοι: Να εκτιμήσουν οι μαθητές την αξία της βυζαντινής τέχνης και τη σχέση της με τη χριστιανική θρησκεία.

Θεματική ενότητα: Τέχνες, Μνημειακή ζωγραφική.

Δραστηριότητες: Συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού με ναούς και εικόνες. Σχολιασμός και ερμηνεία των συμβόλων. Παράδειγμα, οι τοιχογραφίες του ναού της Παναγίας Κεράς στην Κριτσά Λασιθίου.

1.4 Βαθμίδα Εκπαίδευσης / Τάξεις στις οποίες το εφαρμόσατε

Βαθμίδα εκπαίδευσης στην οποία αφορά η Διδακτική Πρακτική:

Πρωτοβάθμια Δευτεροβάθμια Χ

Τάξη ή τάξεις στις οποίες το εφαρμόσατε Β΄ τάξη Γυμνασίου.....

Υπήρξε συνεργασία τάξεων του ίδιου σχολείου ή συνεργασία τάξεων διαφορετικών σχολείων;

ΝΑΙ ΟΧΙ Χ

Αν ναι, να αναφερθούν τα συνεργαζόμενα σχολεία/τάξεις.

.....

.....

1.5 Είδος Διδακτικής Πρακτικής

Σημειώστε αυτό / αυτά που κρίνετε ότι ανταποκρίνονται καλύτερα στην πρότασή σας:

1. Σχέδιο Μαθήματος (σχέδιο για διδασκαλία 45' ή λιγότερο ή διδακτικό δώρο).
2. Ακολουθία Σχεδίων Μαθήματος με μεγαλύτερη διάρκεια (Σενάριο Διδασκαλίας). X
3. Ολοκληρωμένη παιδαγωγική δραστηριότητα στη σχολική τάξη.
4. Επιτυχημένο project που υλοποιήθηκε στη διάρκεια του σχολικού έτους.
5. Λειτουργικός τρόπος υπέρβασης των δυσκολιών του αναλυτικού προγράμματος. X
6. Εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε σε κάποιο διδακτικό αντικείμενο ή σε κάποια δράση. X
7. Επιτυχημένο παράδειγμα συνεργατικής διδασκαλίας στο σχολείο. X
8. Αποδοτική περίπτωση ευρύτερης συνεργασίας μεταξύ συναδέλφων.
9. Πρακτική λειτουργικής συνεργασίας με τους γονείς / κηδεμόνες των μαθητών ή την τοπική κοινωνία. X
10. Πρακτική αποδοτικής αντιμετώπισης και διαχείρισης προβληματικών καταστάσεων και κρίσεων στο σχολείο ή στην τάξη.
11. Καλές Πρακτικές με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών ή την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας (συνεργασία με άλλες τάξεις / με άλλα σχολεία).
12. Άλλο .....
Επιτυχημένο παράδειγμα αυτενέργειας, βιωματικότητας των μαθητών.
Σύνδεση με την τοπική πολιτισμική παράδοση. X

1.6 Σκοπός & Στόχοι της Διδακτικής Πρακτικής

Γενικός Σκοπός:

Πρόκληση σεβασμού στο μνημείο (ναός της Παναγίας Κεράς στην Κριτσά Λασιθίου), ενίσχυση της περιβαλλοντικής και ιστορικής συνείδησης των μαθητών.

Επιμέρους Στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Σύντομη μελέτη της αρχιτεκτονικής δομής του ναού και επιρροή αυτής της ναοδομίας στην τοιχογράφηση του.
- Αποκρυστάλλωση του εικονογραφικού προγράμματος τοιχογράφησης.
- Προσέγγιση από θεολογικής και τεχνοτροπικής άποψης των τοιχογραφιών του ναού. Συγκέντρωση των χαρακτηριστικών της βυζαντινής τεχνοτροπίας.

- Επισήμανση των επιρροών: α) της ενετοκρατίας,

β) της τοπικής ιδιαιτερότητας στην τοιχογράφηση του ναού (επίδραση χρόνου και τόπου)

Σημειώστε αν αξιοποιούνται εκπαιδευτικά λογισμικά και υπηρεσίες των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)
Όχι.....

1.7 Εκτιμώμενη διάρκεια

- **Ωρα έναρξης:**

Α΄ Φάση: προετοιμασία εκπαιδευτικού (επίσκεψη στο ναό, άδεια από το φύλακα του ναού, προετοιμασία της διδασκαλίας)

Β΄ Φάση: Προετοιμασία των μαθητών (1 διδ. ώρα)

- Πρόκληση μαθητικού ενδιαφέροντος με ενισχυτές (π.χ. διαφορετική διδασκαλία, εκτός σχολικού χώρου, στο ναό της Παναγίας Κεράς)
- Χωρισμός ατομικών εργασιών («υιοθέτηση» 2-3 τοιχογραφιών από τον κάθε μαθητή, δηλ. 2-3 x 16 μαθ.), βιβλιογραφική πηγή από τον οδηγό της Κ. Μυλοποταμιτάκη, κάτοψη ναού)

- **Διάρκεια:**

Γ΄ Φάση: επίσκεψη των μαθητών στο ναό, μελέτη των τοιχογραφιών του (3 διδ. ώρες)

Δ΄ Φάση (στο ναό):

- αθροιστική συζήτηση εντός του ναού με σκοπό να διαπιστωθεί αν κατακτήθηκαν οι στόχοι της διδασκαλίας
- Φύλλο εργασίας: ομαδική επισκόπηση
- Ανάθεση προαιρετικής εργασίας σχετικά με τις εντυπώσεις των μαθητών από την επίσκεψη στο ναό της Παναγίας Κεράς και συγγραφή άρθρου για τον τοπικό τύπο

- **Συχνότητα:**

Μία φορά

2.1 Γενική Περιγραφή Διδακτικής Πρακτικής

Στην Α' φάση της διδακτικής πρακτικής, ο εκπαιδευτικός προετοιμάστηκε για το project που θα εκπονούσε με τους μαθητές της Β' τάξης και πήρε την απαιτούμενη άδεια από το φύλακα του αρχαιολογικού χώρου στον οποίο βρίσκεται ο ναός της Παναγίας Κεράς στην Κριτσά Λασιθίου. Η μέθοδος που υιοθετήθηκε ήταν η μέθοδος project (έρευνα, παρουσίασης αποτελεσμάτων επί τόπου, σχολιασμός, συζήτηση). Επίσης, χρησιμοποιήθηκε ο καθοδηγούμενος διάλογος στο στάδιο εφαρμογής της νέας γνώσης (στοχοθεσία Bloom). Η όλη διδακτική πρακτική ήταν διαθεματική, καθώς ενεπλάκησαν τα μαθήματα της Ιστορίας, Θρησκευτικών, Εικαστικών, Νεοελληνικής Γλώσσας.

Στη Β' φάση προετοιμάστηκαν οι μαθητές, που θα συμμετείχαν στη διαφορετική αυτή διδασκαλία, «υιοθετώντας» 2-3 τοιχογραφίες του ναού και έχοντας την κάτοψη του ναού. Όλες οι γνώσεις για το συγκεκριμένο ναό βασίστηκαν στον οδηγό της Κ. Μυλοποταμιτάκη (2005), εκδόσεις Μύστις, Ηράκλειο. Ο κάθε μαθητής ερχόμενος στο ναό είχε προετοιμαστεί να «ξεναγήσει» τους συμμαθητές τους στο τμήμα του ναού που «είχε υιοθετήσει» κατά τη φάση της προετοιμασίας στο σχολείο. Όλοι είχαν στα χέρια τους κατόψεις της τρίκλιτης τρουλαίας βασιλικής προκειμένου, ανά πάσα στιγμή, να γνωρίζουν για ποια τοιχογραφία γίνεται λόγος. Η «ξεναγηση» στο ναό έγινε από τους ίδιους τους μαθητές, σύμφωνα με τις γνώσεις που είχαν αποκομίσει κατά την προετοιμασία τους στο σχολείο και ατομικά στο σπίτι τους.

Στο τέλος των εισηγήσεων των μαθητών, τους δόθηκε φύλλο εργασίας με τα σημαντικότερα στοιχεία που όλοι έπρεπε να έχουν κατανοήσει κατά τη διδακτική αυτή πρακτική (στάδιο τελικής αξιολόγησης), τα οποία αφορούσαν τόσο το εικονογραφικό πρόγραμμα αγιογράφησης των χριστιανικών ναών, όσο και τις διαφορές του συγκεκριμένου ναού της Παναγίας Κεράς με το σύνολο των βυζαντινών ναών, καθώς και κάποια τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά της βυζαντινής μνημειακής ζωγραφικής.

Εντύπωση προξένησε σε αρκετούς μαθητές, όπως αποτύπωσαν στο φύλλο εργασίας κατά τη φάση της τελικής αξιολόγησης της επίσκεψης, η εικονογράφηση του τρούλου όχι με τον Παντοκράτορα, αλλά με τέσσερις χριστολογικές σκηνές, της

Βάπτισης, της Υπαπαντής, της Βαϊοφόρου και της Ανάστασης του Λαζάρου. Η ιδιαιτερότητα αυτή οφείλεται στην ιδιαίτερη κατασκευή του τρούλου, η ενότητα του οποίου διασπάται από τέσσερα τόξα.

Στα υπόλοιπα τοιχογραφημένα μέρη του ναού διαπιστώθηκε ότι ακολουθείται το αποκρυσταλλωμένο εικονογραφικό πρόγραμμα των χριστιανικών ναών με τη Βρεφοκρατούσα Θεοτόκο στην αψίδα του Ιερού, τους Συλλειτουργούντες Ιεράρχες κατά το Μελισμό πίσω από την Αγία Τράπεζα, τους προφήτες στο τύμπανο του τρούλου και στις κατώτερες ζώνες των τοίχων του ναού χριστολογικές σκηνές.

Ιδιαίτερη μνεία έγινε από τα παιδιά στην τοιχογράφηση του δυτικού τοίχου του νάρθηκα του κεντρικού κλίτους, όπου απεικονίζεται το κολαστήριο με αμαρτωλούς ανθρώπους που είτε εικονίζονταν με ένα κασίκι στους ώμους υποδηλώνοντας έτσι τη ζωοκλοπή ως αμαρτία, είτε με ένα άροτρο στο χέρι υποδηλώνοντας την παραβίαση των συνόρων των χωραφιών, προβλήματα που προφανώς αποτυπώθηκαν εδώ κατ' επίδραση του Καθολικισμού, ίσως και γιατί ενδεχομένως αφορούσαν τους κατοίκους. Επίδραση του Καθολικισμού παρατηρήθηκε και στην επιλογή του αγιογράφου να συμπεριλάβει ανάμεσα στις τοιχογραφίες την απεικόνιση του Αγίου Φραγκίσκου, αγαπημένου Αγίου της Δυτικής Εκκλησίας. Οι δυτικές αυτές επιδράσεις αποδόθηκαν από τα παιδιά ως συνέπεια της Ενετοκρατίας στην περιοχή.

Κατά τη μελέτη των τοιχογραφιών του ναού συζητήθηκαν επίσης οι τοιχογραφίες του νότιου κλίτους, του αφιερωμένου στην Αγία Άννα, εμπνευσμένες από τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, τοιχογραφίες που περιγράφουν τη ζωή και την οικογένεια της Αγίας Άννας, όπως επίσης και οι τοιχογραφίες του βορείου κλίτους με κεντρική θέση την εικονογράφηση της Δευτέρας Παρουσίας. Ιδιαίτερη σημασία έδωσαν τα παιδιά στην τοιχογραφία των αφιερωτών της αγιογράφησης του ναού της Παναγίας που βρίσκεται στο δυτικότερο σημείο του βορείου τοίχου. Εκεί εικονίζεται ο αφιερωτής, Γεώργιος Μαζηζάνης, που ανέλαβε τα έξοδα της τοιχογράφησης με τη σύζυγο και τη μικρή κόρη του. Εντύπωση προξένησε η αρχοντική παρουσίαση του ζευγαριού (η σύζυγος είναι ντυμένη με λευκό μακρύ φόρεμα και χρυσά σκουλαρίκια), η οποία δικαιολογεί και την οικονομική δυνατότητα της οικογένειας για ένα τόσο μεγάλο έργο, όπως είναι αυτό της τοιχογράφησης του ναού.

Σε τεχνολογικό επίπεδο, τα παιδιά προέβησαν σε κάποιες σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με τη βυζαντινή ζωγραφική, η οποία είναι πολύ διαφορετική από τη μεταγενέστερη. Πρώτον ότι είναι συστηματικά δυσδιάστατη με απουσία της

απεικόνισης του βάρους και δεύτερον ότι κυρίαρχα χρώματα είναι το σκούρο μπλε και το χρυσό, παρατηρήσεις που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στόχος της βυζαντινής ζωγραφικής δεν ήταν η ρεαλιστική απεικόνιση των μορφών, αλλά η αποπνευματικοποίησή τους.

Φεύγοντας από το ναό κάθε μαθητής είχε αποκομίσει κάτι διαφορετικό. Όλοι, όμως, καταλήξαμε στο ότι το σημαντικότερο κέρδος δεν ήταν τόσο η θεολογική και τεχνολογική προσέγγιση των τοιχογραφιών του ναού, ούτε η μελέτη της αρχιτεκτονικής του, όσο ο σεβασμός των παιδιών απέναντι στο μνημείο αυτό και σε άλλα παρόμοια.

Στο μάθημα που ακολούθησε (1 διδ. ώρα) συγγράφηκε άρθρο το οποίο αποκρυστάλλωνε τις εντυπώσεις των μαθητών από το μάθημα στο πεδίο που είχε γίνει, για την τοπική εφημερίδα του Αγίου Νικολάου, «Ανατολή» (τεύχος 17^{ης}/4/2008), απόκομμα της οποίας τοποθετήθηκε στο πίνακα ανακοινώσεων της τάξης των μαθητών.

Να σημειωθεί ότι ακολουθήθηκαν όλα τα στάδια στοχοθεσίας του Bloom.

A) Γνώση: κατά την παρουσίαση εισαγωγικών στοιχείων για την ταυτότητα του ναού (πότε χτίστηκε, πότε χρονολογούνται οι τοιχογραφίες του, σε ποιο τύπο ναού ανήκει)

B) Κατανόηση: στην ανάλυση των τοιχογραφιών έγινε περιγραφή του εικονιζόμενου θρησκευτικού γεγονότος και των κύριων προσώπων που μετέχουν σε αυτό

Γ) Εφαρμογή: κατά την παρουσίαση των τοιχογραφιών αποκρυσταλλώνονταν τα συμπεράσματα των μαθητών για τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά της βυζαντινής τέχνης και το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού

Δ) Ανάλυση: ομαδική επισκόπηση του φύλλου εργασίας και σύγκριση θρησκευτικών παραστάσεων διαφορετικών εποχών

Ε) Σύνθεση: συγγραφή άρθρου για το τοπικό τύπο με τις εντυπώσεις και τα συμπεράσματα των μαθητών από τη μελέτη του ναού

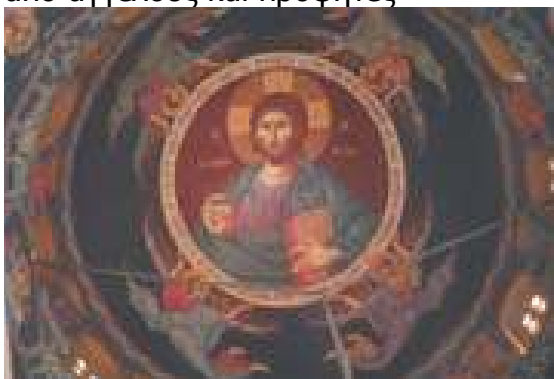
Σύνολο απαιτούμενων διδακτικών ωρών: 5 διδακτικές ώρες (1 προετοιμασία, 3 υλοποίηση και 1 τελική αξιολόγηση).

2.2 Φύλλα Εργασίας

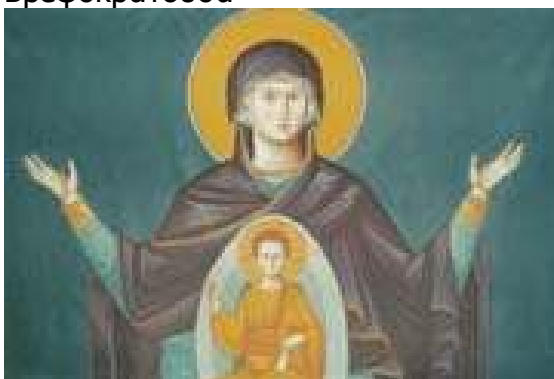
ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Σύμφωνα με το εικονογραφικό πρόγραμμα των χριστιανικών ναών:

α) στον **τρούλο** εικονίζεται ο Παντοκράτορας περιστοιχισμένος από αγγέλους και προφήτες

β) στην **αψίδα του ιερού** (Ιερό Βήμα) εικονίζεται η Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα

γ) πίσω από την **Αγία Τράπεζα** εικονίζονται οι Ιεράρχες που τελούν τη Λειτουργία

Στο ναό της Παναγίας της Κεράς στην Κριτσά υπάρχουν οι ίδιες αγιογραφίες...

α) στον **τρούλο**;

Ναι / όχι (σημειώστε τη σωστή απάντηση)

-Ποιες χριστολογικές σκηνές εικονίζονται στον τρούλο;

1.

2.

3.

4.

-Ποιος λόγος ανάγκασε τον αγιογράφο να παρακάμψει το εικονογραφικό πρόγραμμα;

β) στην **αψίδα του ιερού**;

Ναι / όχι (σημειώστε τη σωστή απάντηση)

γ) πίσω από την **Αγία Τράπεζα**;

Ναι / όχι (σημειώστε τη σωστή απάντηση)

2. Περιηγηθείτε στο ναό και εντοπίστε μία τοιχογραφία που να χαρακτηρίζεται από λατινικά / δυτικά στοιχεία. Ποια στοιχεία εντοπίσατε;

3. Περιηγηθείτε στο ναό και εντοπίστε μία τοιχογραφία, στην οποία οι μορφές φορούν κοσμικά ρούχα και εξαρτήματα (δηλαδή όχι ιερατικά ενδύματα, π.χ. ράσα). Τι ρούχα και τι εξαρτήματα ήταν αυτά;

4. Ποια χρώματα κυριαρχούν στις τοιχογραφίες του ναού; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, δεν επιλέγονται πολύ έντονα χρώματα, όπως το φούξια, το λαχανί

5. Ας συγκρίνουμε τώρα τις δύο παρακάτω τοιχογραφίες, που ωστόσο απεικονίζουν το ίδιο θέμα, το Μυστικό Δείπνο. Η πρώτη τοιχογραφία είναι βυζαντινής τέχνης, η δεύτερη είναι μεταγενέστερη χρονικά, έργο του Λεονάρντο Ντα Βίντσι. Ποιες διαφορές παρατηρείτε στον τρόπο που ζωγράρισαν οι δυο καλλιτέχνες; Μπορείτε να απομονώσετε τώρα τα χαρακτηριστικά της βυζαντινής τεχνοτροπίας;

α) Παναγία Κερά Κριτσάς, βόρεια καμάρα μεσαιου κλίτους (β' μισό 13^{ου} αιώνα)

β) Λεονάρντο Ντα Βίντσι, Μιλάνο, τραπεζαρία της Σάντα Μαρία ντελε Γκράτσιε (1494-1497)

2.3 Υλικοτεχνική Υποδομή

3) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

Α΄ : Διαμορφωτική αξιολόγηση:

Η Αξιολόγηση αυτή πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια των εισηγήσεων των μαθητών με τη βοήθεια του καθοδηγούμενου διαλόγου.

Β΄ : Τελική αξιολόγηση:

Μετά το πέρας των μαθητικών εισηγήσεων, έγινε συζήτηση - σχολιασμός για τις τοιχογραφίες που περιγράφηκαν, καθώς και σύγκριση με χριστιανικές παραστάσεις από έργα άλλης εποχής (όχι της βυζαντινής). Τα συμπεράσματα των μαθητών αποτυπώθηκαν σε φύλλο εργασίας που τους δόθηκε επί τόπου στο ναό. Περαιτέρω συζήτηση έγινε στο επόμενο μάθημα μέσα στην τάξη, όπου συγγράφηκε και άρθρο για τον τοπικό τύπο με τις εντυπώσεις των μαθητών.

4) ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με ατομική μου ευθύνη και σύμφωνα με το άρθρο 8 ν. 1599/1986, ο Δημιουργός που αναφέρεται στην παρ. 1.2 του παρόντος εντύπου, δηλώνω ότι:

1. Το Σχέδιο Καλής Διδακτικής Πρακτικής που υποβάλλω είναι δικό μου πρωτότυπο δημιούργημα και δεν προσκρούει σε κανένα δικαίωμα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας τρίτων.

2. Δίνω το δικαίωμα και την άδεια στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο θα ενεργεί κατά την απόλυτη και ελεύθερη κρίση του, να αξιοποιεί, να διαθέτει, να αναπαράγει ή να διανέμει το υποβληθέν Σχέδιο Καλής Διδακτικής Πρακτικής, ολόκληρο ή τμήμα του ή συντετηγμένο ή ενσωματωμένο σε άλλο υλικό, για εκπαιδευτικούς και διδακτικούς σκοπούς, με κάθε πρόσφορο μέσο, ιδίως έντυπο ή ηλεκτρονικό.

3. Δηλώνω ότι η πιθανή αξιοποίηση του υλικού αυτού για ερευνητικούς σκοπούς επιθυμώ να γίνει (επιλέξτε αυτό που επιθυμείτε):

Επώνυμα X

Ανώνυμα

Αν δεν καταγράψετε την επιθυμία σας αυτό σημαίνει ότι αποδέχεστε η πιθανή αξιοποίηση να γίνει ανώνυμα.

*Για πρακτικούς λόγους, η χρήση του αρσενικού γραμματικού γένους θεωρείται ότι συμπεριλαμβάνει και το θηλυκό.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 22 / 10/ 2010

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ: Αικατερίνη Δαμιανάκη